

जाहिरातींचे दर.
बालील पत्त्यावर चौकशी
करानी
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाध्यान', पुणे २

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु ४
(टपाल हशिल माफ)
किरकोळ अकास
एक आणा

'अर्थ एव प्रधान.' इति कौटिल्य' अर्थमूलौ धर्मकामाविति।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र

संपादक—पो. वा. गो. काले.

वर्ष ३

पुणे, बुधवार, तारीख १३ आक्टोबर, १९३७

अंक ४१

स्वल्प व्याजाने कर्ज मिळवा

स्वदेशी ध्याना उत्तेजन देऊन त्याची योग्य जोपासना करण्यास व स्वतःच्याहि फायद्यासाठी कपनीचे लोन सर्टिफिकेट घेण्यास आजच रु २५, किंवा प्रथम ६०८ व दरमहा ३ प्रमाणे पुढे १८ म्हणून १०० ते ५००० कर्ज, अगर कर्ज नको असल्यास रु ५ ते १०० रोख मिळवा तसेच स्पेशल लोन घेऊन निकड्यांच्या गरजा भागवा या इन्व्हेस्टमेंटमध्ये रोख रकमा मिळविणे किती फायद्याचे होईल याचाहि विचार करा प्रास्पेक्टस् व एजन्सीसाठी २ आण्याची तिकिटें पाठवून लिहा अगर भेटा

दि हिंदुस्थान इंडस्ट्रियल कंपनी, लि.

हेड ऑफिस:—गिरगाव, मुंबई

ब्रॅच—लक्ष्मी रोड, काकाकुवा मॅन्शन समोर, पुणे न २

अखिल हिंदुस्थानांत पहिल्या
प्रतीचे सरकारमान्य
झारापकर टेलरिंग
कॉलेज

आप्पा बळवत चौक, पुणे २

[माहितीपत्रक मागवा]

दी सी. पी. अँड बरार प्राविन्शल कोऑपरेटिव्ह बँक लि.

शिल्लक पुतळयाजवळ, नागपूर शहर

दुसरा हता विक्रीस निघाला

चामोद्वार } ३,००,००० रु चे { सुरक्षितता
३ ३/४% वार्षिक } ३ ३/४ टक्क्याचे १५ { सरकारी हमी
व्याज ३ लक्षाचे } वर्षे मुदतीचे { टक्की रोखे

गहाणी रोखे (डिव्हेचर्स)

प्रान्तिक सरकारची मुदल व व्याज दोहोंची हमी
या पैशाचा विनियोग आपल्या गरीब शेतकरी बांधवांच्या
कृणमुक्ततेकडे होणार आहे

ता ५ ते १५ आक्टोबर १९३७ च्या दरम्यान केव्हाही
अर्ज पाठवावे

विशेष माहितीकरिता प्रॉस्पेक्टस् मागवा

दे. गो लांडगे

ऑफि मॅनेजर

ना २५-९-३७

लक्षांत ठेवा] १९३७-३८ सालअखेर [लक्षांत ठेवा

कॉमनवेलथचे तृतीय मूल्यमापन होणार

“जनतेच्या सहानुभूतीमुळे “कॉमनवेलथ” ने सर्व विमा सस्थान अग्रस्थान मिळविले आहे व त्याबद्दल आम्ही जनतेचे अत्यंत आभारी आहोत”

श्री. आर. एन. अभ्यंकर, बी ए, एलएल बी,
मॅनेजिंग एजंटस्,

दि कॉमनवेलथ अँड अरन्स कंपनी, लिमिटेड

११ बुधवार पेठ, पुणे नं २

महाराष्ट्रातील प्रत्येक ठिकाणी भरपूर कामिशनवर एजंटस् नेमणे आहेत तरी विशेष माहिती-
करिता हेडऑफिसकडे पत्रव्यवहार करा

“अर्थ” ग्रन्थमाला

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सह-
कार, बँकिंग इत्यादि विषयावरील
सोप्या व व्यावहारिक उपयुक्ततेची
पुस्तके

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार

२ रिझर्व्ह बँक

३ व्यापारी उलाढाली

वरील प्रत्येक पुस्तक लोकप्रिय
साले आहे

किं १ रु. (८ स निराळा)

व्यवस्थापक, 'अर्थ' ग्रन्थमाला,
पुणे २

विविध माहिती

शाषाय येथील हिंदी रहिवासी

चीनमध्ये तेथील युद्धामुळे लोकांच्या जीवितास धोका उत्पन्न झाला आहे. धोक्याच्या ठिकाणातील हिंदी लोकांस सुरक्षिततेच्या जागी पोचविण्यात आले आहे शाषायच्या हद्दीमध्ये आतां २३ हजार हिंदी लोक शिष्टक आहेत.

ब्रिटिश शिक्षण-पद्धतीचे फिरते प्रदर्शन

इंग्लंडमधील शिक्षणपद्धतीतील आधुनिक दिशा हिंदी शिक्षण पद्धतीस मार्गदर्शक व्हाव्यात ह्या हेतूने, त्यासंबंधातील एक प्रदर्शन हिंदुस्थानात पाठविण्याचे इंग्लंडमधील बोर्ड ऑफ एज्युकेशनने ठरविले आहे प्रत्येक प्रांतातील प्रमुख ठिकाणी हे प्रदर्शन मांडण्यात येईल

विमान विद्येच्या लायसेन्सची किंमत

विमानाच्या सारथ्याचे काम धरून म्हणून करणारास शिक्षण घ्यावे लागते, त्यास हिंदुस्थानात निदान ८ हजार रु खर्च येतो शिक्षणाचे मुदतीत (१३ ते २ वर्षे) रहाण्याचा व जेवण्या-स्नाण्याचा खर्च होतो, तो वेगळा. इंग्लंडमधील संस्थेत शिक्षण घेणारास १५ हजाराचे वर खर्च येतो

विमान-बिलाची वरिष्ठ कायदेमंडळात चर्चा

विमान बिलाचे तिसरे वाचन लेजिस्लेटिव्ह असंब्लीने पास केल्यानंतर ते कौन्सिल ऑफ स्टेटला ता ५ रोजी सादर करण्यात आले. कौन्सिलची बैठक तहकूब झाली असून, नोव्हेंबर १५ रोजी नवी दिव्ही येथे ती पुनः सुरू होईल, त्यावेळी कौन्सिलत विमान बिलाची चर्चा करण्यात येईल

११ महिन्यात १ कोटी, ४० लक्ष रु. खर्च

हिंदुस्थानच्या वायव्य सरहद्दीवरील बढाळी २५ नोव्हेंबर, १९३६ रोजी सुरू झाली, तेव्हापासून सप्टेंबर १९३७ अखेरपर्यंत ही पुढाई कमी करण्याप्रीत्यर्थ १ कोटी, ४० लक्ष रु जादा खर्च आला ह्या मुदतीत २२१ सैनिक मारले गेले व ६०१ सैनिकास दुखापती झाल्या.

चीनमध्ये औद्योगिक प्रगति

चीनमध्ये उद्योगधर्मांची वाढ व्हावी ह्या हेतूने त्या देशाच्या सरकारने ग्रेट ब्रिटन, फ्रान्स, झेकोस्लोव्हाकिया, स्वित्सर्लंड, इत्यादि देशाशी करार केले आहे. ग्रेट ब्रिटनमध्ये चीनने ९ कोटी रुपयांचे कर्ज उभारले आहे, फ्रेंच बँकांनी चीनला परदेशात क्रय-साधन पुरविण्याचे कबूल केले आहे व झेकोस्लोव्हाकिया आणि स्वित्सर्लंड ह्या देशातील कारखानदारांनी आपल्या व्यापारी येण्याच्या वसुलीबाबत सवलत देऊन पतीवर माल देण्यास समती दिली आहे

कलकत्ता म्युनिसिपालिटीची १७३ लाखाची कर्जाबाबत थकबाकी मार्च, १९३७ अखेर कलकत्ता कॉर्पोरेशनकडे नागरिकांकडून १७३ लक्ष रुपये कराची बाकी आहे.

परदेशी तज्ञाची नेमणूक झाली

हिंदुस्थान सरकारास आर्थिक बाबतीत सहा देण्याकरिता एका परदेशी तज्ञाची नेमणूक होणार असल्याचे मार्गच जाहीर झाले आहे ही जागा लंडन युनिव्हर्सिटीमधील प्रोफेसर टी. ई. जी ग्रेगरी ह्यास देऊ केली आहे, असे समजते. नेमणुकीची मुदत पाच वर्षे आहे प्रो ग्रेगरी हे १९३८ च्या सुरवातीस हिंदुस्थानात दाखल होतील.

इंडियन स्टोअर्स डिपार्टमेंट

हिंदुस्थान सरकारच्या खात्यास लागणाऱ्या मालाची स्वरेदी इंडियन स्टोअर्स डिपार्टमेंट मार्फत केली जाते कार्यक्षमतेस बाध येऊ न देता शक्य तितका स्वदेशी मालच विकत घ्यावयाचा, असे स्टोअर्स डिपार्टमेंटचे धोरण आहे १९३६-३७ मध्ये स्वरेदी केलेल्या मालापैकी २ कोटी रुपयांचा, म्हणजे शेकडा ३८ टक्के माल हिंदी वनावटीचा होता

न्यूझीलंडमध्ये जन्मास येण्यात धोका कमी

न्यूझीलंड देशामध्ये जन्मास येणे सर्वांत कमी धोक्याचे आहे, कारण बालमृत्यूचे प्रमाण त्या देशात इतर सर्व देशापेक्षा कमी आहे

म्हैसूरमधील रेल्वेफाटे सस्थानचे ताब्यांत जाणार

म्हैसूर सस्थानचे हद्दीमधील एम. एस. एम. रेल्वेचे ताब्यातील बगलोर-हरिहर व बगलोर-हिंदुपुर हे रेल्वेफाटे म्हैसूर सरकार ता १ जानेवारी, १९३८ पासून आपल्या ताब्यात घेणार आहे ह्या फाट्यावर कामास असलेल्या ७ हजार नोकरासहि म्हैसूर सरकार कामावर ठेवील.

गॅसच्या दिव्याचे जागी विजेचे दिवे

कलकत्ता शहरातील १९ हजार गॅसच्या दिव्याचे जागी विजेचे दिवे बसविण्याचे तेथील कॉर्पोरेशनने ठरविले आहे व त्याप्रीत्यर्थ १४ लक्ष रु मजूर केले आहेत

म्हैसूर लॅप वर्क्स

म्हैसूर सस्थानात विजेचा सर्वत्र प्रसार झालेला आहे, तेव्हा विजेचे दिवे व इतर वियुत्साधने तयार करणारे कारखाने सस्थानातच काढून स्वयंपूर्णता साधण्याचा तेथील सरकारचा विचार आहे म्हैसूरच्या दिवाणांनी बगलोर येथील विजेच्या दिव्याच्या कारखान्याचे नुकतेच उद्घाटन केले

जर्मन कोळशाची निर्गत वाढत आहे

स्पेन व त्या देशाच्या वसाहती हे वेल्स (ग्रेट ब्रिटन) मधील खाणीतील कोळशाचे मोठे गिन्हाइक होते. आतां जर्मन कोळशांने तेथे प्रवेश होऊन वेल्स कोळशास स्रो बसण्यास प्रारंभ झाला आहे इटलीमध्ये जर्मन कोळशाची सरशी होत आहे.

कागदाच्या धंद्याचे वाढीस अनुकूलता

डेहराडून येथील फॉरेस्ट रीसर्च इन्स्टिट्यूटच्या पेपर पल्प विभागाचे प्रमुख, श्री. भार्गव, ह्यांनी हिंदी कागदाचे घयाविषयी नुकतेच आशाजनक उद्गार काढले ते म्हणाले, "हिंदुस्थानात दरसाल ४५ हजार टन कागद तयार होतो. बंगालमधील तीनचार कारखान्यास दरवर्षी ५० हजार टन बांबू लागतो, तथापि ह्या देशात बांबूचा पुरवठा कमी पडण्याचा संभव नाही चागल्या दर्जाचा सुमारे १५ हजार टन कागद आयात होतो, तो हिंदुस्थानात तयार करणे शक्य असले तरी आर्थिकदृष्ट्या फायदेशीर होणे तूर्त कठीण आहे. वर्तमानपत्रास दरसाल लागणारा ४० हजार टन कागद आयात होतो, तो येथे उत्पादन कसा करता येईल, ह्याविषयी डेहराडून येथे संशोधन चालू आहे वर्तमानपत्रास लागणाऱ्या कागदाचा राधा हिंदुस्थानात होऊ शकला, म्हणजे हे मोठे गिन्हाइक देशी कारखान्यास मिळेल "

मुंबई बदरातून सोन्याची साप्ताहिक निर्गत

२६-९-३७ ते २-१०-३७

३८,३७,११३

३-१०-३७ ते ९-१०-३७

२६,१६,७५२

२१-९-३१ ते ९-१०-३७

३,०४,६९,६९,५९८

अनुक्रमणिका

प्रश्न	पृष्ठ	प्रश्न	पृष्ठ
१ विविध माहिती . . . ५०४		६ सहकारी चळवळ . . . ५१०	
२ प्रातिक प्रधानमंडळ व आर्थिक कार्यक्रम ५०५		७ औद्योगिक मंडळ्यांत मृत्यूचें प्रमाण . . . ५११	
३ गि-हाइकाची आयडनावड . . . ५०६		८ बेकाराची आकडेवार माहिती . . . ५११	
४ स्फुट विचार . . . ५०७		९ आर्थिक जीवनात विन्याचें स्थान . . . ५११	
निसर्गाचें औदार्य व मनुष्याचें दारिद्र्य—रिश्वळ वैक आणि हिंदुस्थान सरकार—बाहेरील तज्ञाची भरती—हिंदुस्थानांत लायक अर्थशास्त्रज्ञ नाहीत—दु सावर डागण्या—इटलीमध्ये नवी वीजयुद्धे		१० सशोधन कार्याचा शेतकऱ्यास उपयोग कसा होईल ? . . . ५१२	
५ मेवामिठाईचा धदा ५०९		११ हिंदुस्थानातील दवाखाने व इस्पितळे . . . ५१२	
		१२ निवडक बाजारभाव . . . ५१३	

अर्थ

बुधवार, ता १३ आक्टोबर, १९३७

प्रातिक प्रधान मंडळ व आर्थिक कार्यक्रम

बहुजन समाजाची म्हणजे खेडेगावीं जनतेची आर्थिक स्थिति सुधारण्याचा कार्यक्रम तात्काळ हातीं घेण्याची जबाबदारी साप्रत आमच्या प्रातिक प्रधानमंडळावर येऊन पडली असून त्यासबघातली आपली योजना त्यास लवकरच जाहीर करणे अगत्याचें आहे महसूल मंत्र्यांनी आपल्या कार्यक्रमाची त्रोटक रूपरेखा नुकतीच पुढें मांडली होती परंतु विधिमंडळाच्या डिसेंबर महिन्याच्या बैठकींत, योजिलेल्या सुधारणाविषयीच्या कायद्याचे मसुदे प्रविष्ट करावे लागतील आणि त्याचें सर्वसाधारण स्वरूप कसे असेल ह्याची कल्पना लोकांस येणें आवश्यक आहे. जमीन महसुलाच्या सध्याच्या दरास काट लावणें, दारूबंदी करून एक्साइजचें उत्पन्न नाहीसे होण्याची तयारी करणे, शेतकरी वर्गाचीं कर्जे कमी करणे, शेतीच्या धर्मास लागणाऱ्या पैशाचा पुरवठा करणे, शिक्षण व आरोग्य ह्याचा प्रसार घडवून आणणे, कर्जफेडीची वडी पुकारणे, शेतकऱ्याची मिळकत वाढेल अशी व्यवस्था करणे इत्यादि मुख्य मागण्या व आकांक्षा सरकारापुढें मांडण्यात येत असून एकाचवेळीं त्याची पूर्तता करण्याचें प्रधानमंडळानें ठरविल्यास अनवस्था प्रसंग प्राप्त होईल, हें अल्प विचारातीं तेव्हाच कोणाच्याहि ध्यानात येण्यासारखें आहे वरील सुचविलेल्या सुधारणा काहींशा परस्पर-छेदक स्वरूपाच्या आहेत. एका सूचनेस मूर्त स्वरूप द्यावयाचें म्हणणें दुसऱ्या अशक्य करणें होय ही गोष्ट त्याचा समुच्चयानें विचार केला असता स्पष्ट होईल. काहीं सुधारणा सरकारी उत्पन्न कमी करणाऱ्या आहेत तर काहीं सरकारी खर्च वाढवणाऱ्या आहेत, काहीं आर्थिक व्यवहारात भाडवळ अधिक खेळावें असें सुचवणाऱ्या आहेत, तर काहीं त्यास मर्यादा घालणाऱ्या आहेत

अशी परिस्थिति उत्पन्न होण्याचें पटिलें कारण मुंबई सरकारची आर्थिक सुधारणेबाबतची गेल्या पांच-दहा वर्षांतली सुखासीनत्वाची निष्क्रियता हें आहे. आवश्यक सुधारणा हातीं घेण्यात

दिर्गाई व बेफिकीरपणा हे दोष सरकारी धोरणात आजवर उळकपणानें दिसून आले आहेत आणि ह्या विषयीचे जिव्हाळ्याचे प्रश्न सुटीस टागले गेल्याने त्याचा भार आता असह्य वाटू लागला आहे जमिनीचा धारा कायद्याने निश्चित केला जावा ह्याबद्दल चौकशी झाली, शिफारशी झाल्या, सर्व काहीं झाले, पण कुती मात्र झाली नाही. शेतकरी कायद्याच्या दुरुस्तीची चौकशी व चर्चा झाली, पण पुढें काहीं नाही प्रातिक बँकिंग कमिटीने सावकाराच्या हिशेब ठेवण्याच्या व शेतकऱ्याशी व्यवहार करण्याच्या पद्धतीत सुधारणा सुचवल्या आणि शेतकऱ्यासाठी साधा नादारीचा कायदा होण्याची आवश्यकता प्रतिपादली पण त्या शिफारशी कमिटीच्या रिपोर्टांतच राहिल्या. सरकारच्या निष्क्रियतेचीं अशीं अनेक उदाहरणे देता येतील तिचा परिणाम, आजच्या प्रधानमंडळावर, मागची साचलेल्या शिलकी कामाची बाकी पूज्य करून नवीन कायदे हातीं घेण्याचा बोजा एकदम टाकण्यात झालेला आहे एकीकडे सरकारचें दिर्गाईचें धोरण व दुसरीकडे गेल्या सात वर्षांत माजलेली आर्थिक मंदी ह्याचा योग एकच आल्याने सद्यःस्थिति अधिकच विषडून गेली आहे प्रातिक स्वायत्तता स्थापन झाल्याने आता सरकारचे हात मोकळे झाले असून पूर्वीचें निष्क्रियतेचें धोरण त्यास झुगारून देता आलेच पाहिजे ही जनतेची अपेक्षा तिच्या प्रगतीविषयीच्या आतुरतेचें महत्त्वाचें कारण आहे. त्यातहि, राष्ट्रीय सभा शेतकरी वर्गाची हलाखी दूर करण्यास बद्धपरिकर झालेली आणि तिच्या नेत्याच्या हातीं अधिकारसूत्रे आलेली पाहून तर लोकांची आकांक्षा बलवत्तर होऊन गेली आहे

प्रधानमंडळानें आर्थिक सुधारणेचा व्यापक व परिणामकारक कार्यक्रम हातीं घेण्याविषयीचा लोकांचा आग्रह किती सकारण व साधार आहे, हें वरील विवेचनावरून दिसून येईल त्याबरोबरच, एकसमयावच्छेदेंकरून विविध सुधारणा हातीं घेण्याचे कामी सरकारच्या मार्गीत कोणत्या प्रकारच्या अडचणी आहेत, हेहि ध्यानात येईल ह्या दोन्ही बाजूचा विचार करता, प्रधानमंडळानें शेतकरी वर्गाच्या जीवनाशी ज्या अनेक बाबींचा संबध येतो, त्याचा अतर्भाव एका व्यापक योजनेमध्ये करून ती प्रसिद्ध करावी आणि त्यातल्या प्रत्येक बाबींसबधानें कायदा व कृति ह्यांच्या दिशेने जें करणें व्यवहार्य दिसेल, तें तात्काळ हातीं घेऊन हा कार्यक्रम शक्य तितक्या त्वरेने पार पाडावा हेंच धोरण उचित दिसतें ह्यात सर्व मागण्या व इच्छा सर्वस्वी पुऱ्या होणें आणि भिन्नभिन्न प्रकृतीच्या व विचाराच्या लोकांचें पूर्ण समाधान होणें अर्थात्च अशक्य आहे पण खेडेगावीं जनतेचें खरेंखुरें हित साधावयाचें असेल तर एकागी आणि आत्यंतिक विचारसरणीचा आश्रय करून चालणार नाही सामाजिक व आर्थिक पुनर्घटनेच्या कार्यात एका बाजूने जोराची प्रगति करावयास जावें तर दुसऱ्या बाजूने पीछेहाट होण्याचा समव असून सर्वच कार्यभाग चिनसण्याची भीति असते युद्धात सेनानायकास ज्याप्रमाणें आपल्या बलाच्या अनेकांगी हालचालींवर सारखें लक्ष ठेवून त्या परस्पर-पोषक होतील ह्याविषयी काळजी घ्यावी लागते, त्याप्रमाणें मात्रिमंडळास आपल्या कार्यक्रमाचा विचार वैशिष्ट्याने आणि साकल्याने करावा लागतो हा विचार आणि त्यास अनुसरून कृति ही त्वरित होण्यात प्रगतीचें स्वारस्य आहे इष्ट व साध्य असलेल्या आर्थिक कार्यक्रमातील प्रमुख प्रश्नांचें विवेचन क्रमाक्रमानें आम्हीं करणार आहों

गिन्हाइकांची आवडनावड

किरकोळ विक्रीचीं दुकानें

“व्यक्ती तितक्या प्रकृती” ह्या म्हणीस अनुसरून बाजारात खरेदी करणाऱ्या गिन्हाइकांच्या अभिरुचीमध्ये विलक्षण वैचित्र्य दिसून येते. कापडामध्ये रंग, किनार व पोत ह्यांविषयी स्त्री-पुरुषांची वैयक्तिक मते किती तरी भिन्न असतात. “मला हें आवडतें” किंवा “मला हें आवडत नाही” असे कोणी म्हटले की त्यासवधानें वाद घालण्याची सोय नसते. दुकानदारास अशा विविध अभिरुचीच्या गिन्हाइकांचें समाधान करणें प्राप्त आहे. आपल्याजवळ असलेल्या विशिष्ट तऱ्हेच्या मालाची ते मोठ्या खुबीने स्तुती करतात आणि तो गिन्हाइकांच्या “गळ्यात बाघण्या”चा प्रयत्न करतात. पण मालाचा ठरलेला वाणच गिन्हाइकास हवा असतो तेव्हां असला प्रयत्न यशस्वी होण्याचा फारसा संभव नसतो आणि गिन्हाइकें दुसऱ्या दुकानां जाणें अपरिहार्य होतें. चोखदळ गिन्हाइकांचें समाधान करतां यावें म्हणून दुकानदारास अनेक तऱ्हाचा माल जवळ ठेवावा लागतो आणि ज्यामध्ये निवड करण्यास अधिक वाव मिळतो अशा दुकानात खरेदीसाठी जाण्याची प्रवृत्ति जनतेमध्ये उत्पन्न होते. विविध प्रकारचा माल दुकानात ठेवण्याचें सामर्थ्य लहान-सहान व्यापाऱ्यात असणें शक्य नसल्याने मोठमोठी दुकानें काढून त्यात नाना तऱ्हाचे जिनस विक्रीसाठी माडणाऱ्या धंदेवाल्याची आवश्यकता भासते आणि अशीं दुकानें निघाल्यास त्याची भरभराट होते.

अनेक जातींचा व तऱ्हाचा माल साठवून तो आकर्षक रीतीने माडणारी आणि ठराविक किमतीने विक्री करणारी दुकानें (स्टोअर्स) हिंदुस्थानातील शहरांमध्ये वाढत्या प्रमाणावर निघत आहेत. विस्तृतपणा आणि उलाढालीचें परिमाण, तसेंच, शाखाची संख्या ह्यांचे बाबतीत पाश्चात्य देशातील स्टोअर्सशी त्याची तुलना होणें अर्थातच शक्य नाही. प्रचंड भाडवलाचें बळ, सघटन आणि शिस्तीची व्यवस्था ह्यांचे सवधात त्या देशामध्ये लोकांची विशेष प्रगति झाली आहे. जनतेची अभिरुचीहि तिकडे विशिष्ट वळणानें गेली असून तिचें सहाय्य मोठमोठाले स्टोअर्स यशस्वी होण्यास मिळाले आहे. अधिक सोय पाहिजे तर अधिक पैसा खर्चण्यास तयार व्हा असे पर्यायानें गिन्हाइकांस सागतां येण्यासारखी दुकानदाराची स्थिति आहे. पाश्चात्य देशांमध्ये दुकानाची आर्थिक पहाणी होत असल्याने त्यांच्या व्यवहारासंबंधाची अत्यंत उपयुक्त अशी माहिती मिळते आणि तिच्यावरून बोधप्रद अनुमानें काढतां येतात. दुकानें लहान प्रमाणावर चाललीं असता गिन्हाइकास बाजवीपेक्षा अधिक किमतीने जिनस घ्यावे लागतात काय? दुकानातील नोकऱ्यांचे पगार योग्य आहेत काय? मोठ्या प्रमाणावर चाललेल्या दुकानापासून गिन्हाइकास वास्तविक फायदा मिळतो काय? इत्यादि प्रश्नांची उत्तरे तपशीलवार माहितीवाचून देता येणें शक्य नाही.

इंग्लंडमध्ये सेल्फ्रिज ह्या नावाचा प्रचंड स्टोअर असून त्याच्या अनेक शाखा आहेत. त्याच्या मालकाच्या सांगण्यावरून असे दिसते की, किरकोळ विक्रीचा म्हणून होणारा खर्च पाहिल्यास जिनसाच्या विक्रीच्या किमतीच्या ३० टक्के तो असतो आणि असे सामान्यत आढळते म्हणजे, एखाद्याने १०० रुपयांचा माल विकत घेतला तर त्यातले ३० रुपये त्या मालाच्या किरकोळ विक्रीच्या एकूण व्यवस्थेप्रीत्यर्थ खर्चा पडतात, असे झाले.

सद्य ब्रिटनमध्ये हा खर्च अदमासे ६८० कोटी रुपये इतका प्रतिवर्षी होतो. आपणास हव्या असलेल्या सोयींची किंमत म्हणून ब्रिटिश जनता दरवर्षी एवढा खर्च करते. प्रत्येक व्यक्तीची हौस पुरवण्याचा प्रयत्न दुकानदारास करावा लागतो आणि ह्यास खर्च येणार व किंमत याची लागणार हें उघड आहे. सेल्फ्रिज ह्यांच्या दुकानामध्ये १०,७६३ निरनिराळ्या तऱ्हाचे स्टॉकिंग ठेवावे लागतात! एका दूधपेस्टचे १३५ भिन्नभिन्न प्रकार दुकानात संग्रहावे लागतात, व गिन्हाइकांपैकी ८० टक्के लोक ६ प्रकारच्या दूधपेस्टमधून निवड सामान्यतः करीत असले तरी १३५ जातींचा संग्रह दुकानदारास आवश्यक वाटतो. मालाच्या प्रत्यक्ष खरेदीशिवाय दुसऱ्या कित्येक सुखसोयी गिन्हाइकांस पाहिजे असतात आणि त्यांचेसाठी कोट्यवधि रुपये हे लोक दुकानदाराच्या पदरात घालतात. मात्र आपल्या घरी परस्पर पोचता व्हावा अशी त्यांची इच्छा असते आणि तिची जादा किंमत दुकानदार चोपून घेतात पण ह्या विशिष्ट सुखसोयींचा खर्च सर्व गिन्हाइकावर का वाटला जावा आणि त्याचा भुईड सर्वांस का पडावा हा प्रश्न येथे उद्भवतो. ज्यास चैन हवी असेल त्या गिन्हाइकांनी तिचा खर्च सोसावा हें सरळ दिसते. पण मोठ्या दुकानाची शक्ति एवढी मोठी असते की त्यांच्या व्यवस्थेपुढे किरकोळ वैयक्तिक गिन्हाइकांचे काही चालत नाही आणि मागितलेल्या किंमती देणें त्यास प्राप्त होतें. ह्या रीतीने, विस्तृत प्रमाणावर चाललेली दुकानें गिन्हाइकांच्या आर्थिक हिताच्या दृष्टीने लहान दुकानापेक्षा अधिक फायदेशीर असतातच, असे अनुमान काढता येत नाही.

घटा वाजवण्याबद्दल दड

दाराची घटा वाजवून फेरीवाले, भिक्षेकरी इत्यादि लोक मालकास त्रास देतात तो वाचवण्यासाठी अमेरिकेंत एका कल्पकानें सुवीदार घटा बनवली आहे. आठ आणे किंमतीचे नाणें आत टाकल्यावांचून ही घटा वाजत नाही. घंटा वाजवणारा घरमालकास नको असलेला असा पाहुणा नसल्यास त्यास आठ आणे परत दिले जातात. इतरांचे आठ आणे बुडतात आणि मालक जाळीतून बाहेर पाहून त्यास दारच उघडत नाही.

बाशी सेंट्रल को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

(स्थापना १९०६)

नोटिस

शेअरसंचें वसूल झालेलें भाडवल रु. ७८३५०/-

रिझर्व्ह फंड रु. ४५४००/-

ह्या बँकेमध्ये सर्व प्रकारच्या ठेवी स्वीकारल्या जात असून त्यावरील व्याजाचे दर पुढें दिल्याप्रमाणें आहेत:—

१ चालू ठेव	द. द.	१%
२ सेव्हिंग बँक ठेव	द. द.	२%
३ कायम ठेव मुदत १ वर्ष	द. द.	२ ३/४%
४ कायम ठेव मुदत २ वर्षे	द. द.	३%
” ” ” ३ ”	” ”	३ १/४%
” ” ” ५ ”	” ”	४%

अधिक माहिती करिता समक्ष अगर पत्रद्वारे चौकशी करावी.

बाशी }
७-१०-३७ } र. घ. पटवर्धन,
मॅनेजर.

स्फुट विचार

निसर्गाचे औदार्य आणि माणसांचे द्वारिद्र्य

अमेरिकेतील कपाशीचे पीक चालू मासमात अपेक्षेच्या मानाने मोठे आल्यामुळे त्या मालाचे भाव एकदम उतरून बाजारात खळबळ उठून गेली आहे. जगातील मागणीचे मानाने कपाशीचे जागतिक उत्पादन अलीकडे वाढत चालले आहे आणि त्याचा परिणाम कपास स्वस्त होऊन शेतकऱ्यांची मिळकत घटण्यात झाला आहे कपाशीच्या पैदाशीच्या बाबतीत अमेरिकेचा नवर सर्व जगात पहिला आहे कपाशीच्या स्वस्ताईने अमेरिकन शेतकऱ्यांचे नुकसान होऊ नये म्हणून प्रेसिडेंट रूझव्हेल्ट ह्यांनी कपाशीच्या लागवडीचे क्षेत्र मर्यादित करण्याची व शेतकऱ्यास जरूर तो पैसा पुरवण्याची योजना अमलात आणली आहे. परंतु यद्वा अमेरिकन कपाशीचे पीक कल्पनेबाहेर मोठे येणार ह्या बातमीने सर्वत्र धादल उडवली आहे हे पीक १७५ लक्ष गाठी इतके येईल असा अदाज अधिकारीरित्या प्रसिद्ध झाला आहे. दर एकरी सुमारे २५० पौड इतकी कपास हाती येईल आणि सुमारे ८२ लक्ष गाठी सप्टेंबरअखेर सरक्या काढून तयारहि होऊन पडल्या आहेत. मागच्या महिन्यात असा अदाज करण्यात आला होता की एकूण पीक १४३ लक्ष गाठी होईल, परंतु हवामानाच्या अनुकूल परिस्थितीच्या योगाने आताचा अजमास विलक्षण रीतीने फुगला आहे. जगाच्या बाजारपेठांत कापसाचा इतक्या मोठ्या प्रमाणातील माल येऊन उभा राहिला असता त्याची विक्री करण्यात व्यापाऱ्यामध्ये चढाओढ लागणार आणि त्याच्या किमती सादकन् उतरणार हे उघड आहे. जगातील निरनिराळ्या देशातील बाजारपेठा एकमेकाशी संलग्न झालेल्या असून भिन्नभिन्न जातीच्या कापसाच्या किमती प्रमाणबद्धतेने चढत-उतरत असतात. मुंबईच्या व्यापाऱ्यांचे लक्ष सारखे अमेरिकेकडे लागले असते आणि तेथे होणाऱ्या किमतीच्या हेलकाव्यांचे धके येथील किमतीस बसतात. अमेरिकन कपाशीच्या पुरवठ्याविषयीच्या बातम्या येथे येताक्षणीच भडोच कापसाचा भाव १६३ रुपयांवरून १५८ रुपयांवर घसरला, आणि न्यूयॉर्कचे भाव खाली आल्याने तो गेल्या आठवड्याचे अक्षेगीस १५५ रुपये झालेला दिसला. काही वेळ ह्या भावाची घसरगुडी १५२ रुपयांपर्यंतहि झाली होती हिंदुस्थानात पिकणाऱ्या कपाशीची किंमत ह्या प्रमाणात उतरल्यास ती आमच्या शेतकऱ्यांवर आलेली मोठी आपत्तीच समजली पाहिजे अगोदरच मदीने गाजलेल्या शेतकऱ्यांची तुटपुजी मिळकत घटली असता त्यावर नवीन संकट आल्यासारखेच झाले. निसर्गाचे अमेरिकेच्या पदरात कपाशीच्या रूपाने ज्यास्त संपत्ती ओतली, पण त्याचा परिणाम हिंदी शेतकऱ्यांची कमाई घटण्यात होत आहे !

रिझर्व्ह बँक आणि हिंदुस्थान सरकार

रिझर्व्ह बँकेची स्थापना होण्यापूर्वी चलनी नोटा व रुपयांचे नाणे ह्यांच्या प्रसाराची व्यवस्था करण्याची जबाबदारी हिंदुस्थान सरकारावर असे. नोटा व रुपये ह्यांचा पुरवठा योग्य क्षेत्रांत योग्य वेळी होईल अशी तरतूद फडनवीशी सात्यासच करावी लागे कंट्रोलर ऑफ करन्सी ह्या त्या सात्यातल्या अधिकऱ्यांवर ही कामगिरी सोंपवण्यात आलेली होती. सरकारी कर्जरोखे काढणे वगैरे व्यवहारहि त्याचे मार्फत होत असत. परंतु नोटा व नाणी ह्यांच्या पुरवठ्याची जबाब-

दारी आता रिझर्व्ह बँकेकडे गेली आहे आणि तिच्या अनुपंगाने येणारी इतर कामेहि त्याच बँकेने करावयाची आहेत. सरकारी कर्जाची व्यवस्था व हुडणावळीचा दर स्थिर राखण्यासाठी अवश्यक असलेली कारवाई त्याच बँकेच्या कक्षेत गेली आहे ह्या घडामोडीमुळे कंट्रोल ऑफ करन्सीला स्वतः करावयाचे असे काम उरलेले नाही आणि एक अधिकारी अलीकडे आपले काम रिझर्व्ह बँकेकडे वर्ग करण्याच्या उद्योगात व्यापृत असा राहिलेला आहे अधिकारसमर्पणाचे काम आता पुरे झाले असल्याने कंट्रोलरची जागा कमी होणे, आवश्यक झाले आहे. इंडियन सिव्हीलियन अॅक्टची दुरुस्ती, ह्या वस्तुस्थितीस कायदेशीर स्वरूप देण्यासाठी सर जेम्स प्रिग ह्यांनी मध्यवर्ती असेंब्ली-पुढे गेल्या आठवड्यात मादली कंट्रोलर ऑफ करन्सी आपल्या खात्याच्या कामाची अत्यंत बोधप्रद माहिती वार्षिक रिपोर्ट प्रसिद्ध करून देत असे परराष्ट्रीय व्यापाराचा आढावा, बाजारभावाची चलबिचल, सोनेचादीची आयात-निर्गत, खेळत्या पैशाचा पुरवठा, हुडणावळीचे दर, हुडीचे बाजारभाव ह्याविषयीच्या घडामोडींचा मनोवेषक वृत्तात त्यात वाचावयास मिळे कंट्रोलरची जागाच खाली झाल्याने सदरहु माहिती रिझर्व्ह बँक प्रसिद्ध करील असे आश्वासन सर जेम्स ह्यांनी दिले आहे तसेच, सरकारी फडनवीशी खात्याचे नियंत्रण रिझर्व्ह बँकेच्या व्यवहारावर राहून सरकार व जनता ह्यांच्यो हिताच्या रक्षणाविषयी दक्षता बाळगिली जाईल असेहि त्यांनी सांगितले रिझर्व्ह बँकेच्या चालकानां ह्या बाबतीतली आपली लोकहितासंबंधाची जबाबदारी ओळखली पाहिजे आणि ती ओळखली जाण्याविषयीची व्यवस्था हिंदुस्थान सरकारने केली पाहिजे

बाहेरील तज्ज्ञांची भरती

मध्यवर्ती सरकार कायदेमंडळास जबाबदार नसल्याकारणाने, असेंब्लीच्या मताचा सरकारवर परिणाम होत नाही. असेंब्लीमध्ये पास झालेले ठराव सरकारावर बधनकारक नसतात व त्यामुळे कायदेमंडळातील बहुमतास मान देण्याची आवश्यकता सरकारास भासत नाही. असेंब्लीने सरकारी धोरणास पाठिंबा दिला, तर फारच उत्तम, तिने विरोध केला तर मात्र काही बिघडत नाही, अशी आजची परिस्थिति आहे असेंब्लीच्या नुकत्याच सपलेल्या अधिवेशनात अनेक महत्त्वाच्या प्रश्नांवर सरकारचा पराभव झालेला आहे काही बाबी तहकुबीच्या सूचनांच्या द्वारा चर्चेसाठी माडून विरोधी पक्षाने सरकारी धोरणावर हल्ला चढविला व जनतेचा तीव्र असतोष असदिग्धपणे व्यक्त केला. गेल्या आठवड्यात ओर्झने दोनदा सरकारवर लोकमताने मात केली. ज्यावर हिंदी अधिकारी नेमणे शक्य आहे, त्या जागी मुहाम इंग्लंडमधून भारी पगारावर माणसे मागविण्याच्या सरकारी धोरणावर असेंब्लीने तीव्र निषेधाचा छाप मारला इनकम टॅक्स कमिशनरच्या जागेवर सरकारने मि चेंबर्स ह्यांची नेमणूक केली आहे त्याच्या लायकीचा मनुष्य हिंदुस्थानात दुर्मिळ आहे की काय ? या प्रश्नास, आम्हास तो इसम नेमणे योग्य वाटले हे अर्थशून्य सरकारी उत्तर ठरलेले आहे मि चेंबर्स यास सध्या इंग्लंडमध्ये सुमारे ५०० रुपये मासिक पगार मिळत आहे हिंदुस्थान सरकार त्यास २,५०० रुपयांचा तनखा देणार आहे ! एवढ्या भारी पगाराचे प्रयोजन काय, असाहि प्रश्न असेंब्लीमध्ये विचारण्यात आला. सर जेम्स प्रिग ह्यांनी मि. चेंबर्स ह्यांच्या नेमणुकीचे लगे समर्थन केले ते कोणासहि पटण्यासारखे नव्हते - असेंब्लीमधील तह-

कुर्बीची सूचना ५९ विरुद्ध ४२ मतांनी पास झाली, ह्यावरून सरकारची बाजू किती लेचीपेची होती हे स्पष्ट दिसून आले. सनदी नोकरांतील युरोपियनांचे प्रमाण कमी होत आहे, त्यांची जागा 'तज्ज्ञांच्या' नेमणुकीने भरून काढण्याचा सरकारचा विचार दिसतो. हिंदुस्थानांत लायक माणसांचा अभाव आहे काय व परकी तज्ज्ञांची नेमणूक अनिर्वाह्य असल्यास ग्रेट ब्रिटनचे बाहेर इतर देशांतून ते आणल्यास कमी खर्चात ते मिळणार नाहीत काय, असाहि प्रश्न येथे विचारात घेण्याजोगा आहे.

हिंदुस्थानांत लायक अर्थशास्त्रज्ञ नाहीत !

हिंदुस्थान सरकारचे आर्थिक सल्लागार म्हणून डॉ. टी. ई. ग्रेगरी ह्यांची सरकारने नेमणूक केली, ह्याविषयीहि असेंब्लीने आपली नापसंती एक तहकुर्बीची सूचना मांडून व्यक्त केली. हिंदुस्थान सरकारास सल्ला देण्याकरिता एक आर्थिक तज्ज्ञ नेमण्यांत यावा, असे आज कित्येक वर्षे घाटत होत. स्टॅडिंग फिनेन्स कमिटीने ह्या तज्ज्ञाच्या चालू वर्षातील खर्चाकरिता गेल्या फेब्रुवारीतच रकम मंजूर केली होती. ब्रिटिश सरकारच्या आर्थिक घोरणास पाठिंबा देणारे "होयबा" सर जेम्स ग्रिग ह्यांस हवे होते आणि हिंदी अर्थशास्त्रज्ञांमध्ये त्या प्रकारचा 'तज्ज्ञ' उपलब्ध होण्याची अपेक्षा नसल्यामुळे त्यांनी एका ब्रिटिश अध्यापकाची निवड केली असा आक्षेप श्री. सत्यमूर्ती ह्यांनी सदरहु नेमणुकीचा प्रश्न असेंब्लीमध्ये गेल्या आठवड्यांत उपस्थित करून स्पष्टपणे घेतला. फडनवीस, सर जेम्स ग्रिग, ह्यांनी नेमणुकीचे केलेले समर्थन नुसते लटपटितच नसून प्रक्षोभक होत. आर्थिक सल्लागाराचे काम करण्यास लायक असा एकहि हिंदी अर्थशास्त्रज्ञ सर जेम्स ह्यांस आढळला नाही, एवढेच नाही तर हिंदुस्थानांतील अर्थशास्त्रज्ञांची त्यांनी दोन गटांत विभागणी केली. (१) विद्यार्थी पदवण्याच्या मर्यादेबाहेर ज्यांची दृष्टि जाऊ शकत नाही असे पुस्तकी अध्यापक व (२) ज्यांस हिंदुस्थानाबाहेरच्या जगाची जाणीवहि नाही, असे आकुंचित वृत्तीचे कुपंडित अर्थशास्त्रवेत्ते. असे वर्गीकरण झाल्यावर त्यांपैकी कोणत्याच वर्गातील अर्थशास्त्रज्ञास सरकारचा सल्लागार होण्याची लायकी नाही असे विधान सर जेम्स ह्यांनी सहज ठोकून दिले.

दुःखावर डागण्या

उपरिनिर्दिष्ट दोन गट खुद्द इंग्लंडमध्ये नाहीत काय? ते सर्वच देशांत असतात. आर्थिक परिस्थितीची स्वतंत्र वृत्तीने छाननी करून तिच्यामधून प्रमेये काढणाऱ्या अभ्यासू हिंदी अर्थपंडितांची सर जेम्स ग्रिग ह्यांस माहिती नाही काय? ती नसल्यास सदरहु दोष हिंदी जनतेचा व हिंदी अर्थशास्त्रज्ञांचा नसून फडनवीसांच्या अज्ञानाचा व अहंभावाचा आहे. एका ब्रिटिश अधिकाऱ्याची वर्णी लावतांना हिंदी अर्थशास्त्रज्ञांवर निष्कारण नालायकीचा शिक्का मारून त्यांचेवर सर जेम्स ह्यांनी अन्याय केलेला आहे. हातांत असलेल्या राजकीय सत्तेच्या जाणीवेने त्यांची विचारशक्ती दूषित झाल्यामुळे त्यांचे भाषण बरळणे ह्याच सदरांत ढकलणे योग्य आहे आणि असेंब्लीच्या लोकनियुक्त सभासदांनी त्या रीतीने त्याची संभावना केली हे योग्य झाले. इंग्लंडमध्ये उच्च शिक्षणासाठी जाऊन तज्ज्ञ बनण्याची धडपड करणाऱ्या हिंदी लोकांनी सर जेम्स ग्रिग ह्यांनी ब्रिटिश तज्ज्ञाची केलेली निवड आणि त्या अनुषंगाने हिंदी तज्ज्ञांवर उडवलेले शिंतोडे ह्यांपासून घडा घेणे अगत्याचे आहे. सांपत्तिक

प्रश्नांचे बाबतीत गव्हर्नर जनरल यांचेवर नवीन घटना कायद्याने जबाबदारी टाकली आहे व ती पार पाडता यावी ह्याकरिता एका विशिष्ट तज्ज्ञ सल्लागाराची तरतूद त्या कायद्यामध्ये करण्यांत आली आहे. ह्या सल्लागाराची नेमणूक अद्याप व्हावयाचीच आहे, ती कशी होणार हे सांगण्यास भविष्यवाद्याची आवश्यकता नाही. परकीय तज्ज्ञांची भरती केव्हां व कशी थांबणार हाच प्रश्न विचार करण्यासारखा आहे.

इटलीमध्ये नव्वद नवी वीजगृहे

निसर्गाने निर्माण केलेल्या अनुकूल परिस्थितीत पाण्याच्या साठ्याच्या जोरावर वीज उत्पन्न करून तिचा, प्रकाश आणि औद्योगिक प्रेरक शक्ति ह्यांच्या पुरवठ्याकरिता उपयोग करून घेणे हे आर्थिक प्रगतीचे एक महत्त्वाचे साधन आहे. मुंबई इलाख्यांत पश्चिम घाटांत ह्या प्रकारची वीजगृहे स्थापन झाली असून त्यांत तयार होणाऱ्या विजेचा उपयोग मोठ्या प्रमाणावर होत आहे, हे सुप्रसिद्ध आहे. म्हैसूर संस्थानांत ह्यासंबंधांत अनुकूल नैसर्गिक परिस्थिती आहे आणि तिच्या सहायाने वीज मोठ्या प्रमाणावर तयार केली जात आहे व उपयोगातहि आणली जात आहे. इटलीमध्ये कोळशाचा पुरवठा अपुरा आहे आणि त्याची उणीव विद्युत्शक्तीने भरून काढण्यांत येत आहे. सध्याच त्या देशांत १४०० कोटि किलोवॅट तास इतका विजेचा पुरवठा आहे आणि त्यांत तितकीच भर घालता येणे शक्य आहे. तूर्त नव्वद नवी वीज गृहे उभारण्याची योजना हाती घेण्यांत आली आहे. ती पुरी हार्डिल तेव्हां इटलीच्या विजेच्या पुरवठ्यांत २०० कोटि किलोवॅट तास इतक्या शक्तीची भर पडेल.

मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय

१९३७ असेर संस्थेचे पटावर ४१८ सभासद असून तिचे जवळ १७,४३५ पुस्तकांचा संग्रह आहे. मुंबई म्युनिलिपालिटीने ग्रंथसंग्रहालयास १,५०० रु. वार्षिक देणगी देण्याचे आपल्या ता. ३०-३-३७ च्या सभेत ठरविले आहे.

R. B. Jog & Sons

Deccan Gymkhana, Poona 4

Big Stock of Shell Oils & Greases. Motor Washing & Cleaning. Motor Oiling & Greasing. Moderate Charges.

मेवामिठाईचा धंदा

लहान मुलांस प्रिय असलेला मेवा बनवण्याच्या धंद्यात अत्यंत कुशल व शीघ्र गतीच्या यंत्रांचा उपयोग पाश्चात्य देशामध्ये वाढत्या प्रमाणावर होत आहे. एक नवीन यंत्र दर मिनिटास मेव्याच्या पांचशे गुडाच्या करत ज्याचा मेवा बनवावयाचा त्या पदार्थाच्या मिश्रणाचा लादा यंत्राच्या एका बाजूस घातला असता दुसऱ्या बाजूने त्याच्या बनलेल्या वड्या कागदात व्यवस्थित रीतीने गुडाळलेल्या स्थितीत बाहेर पडतात। आमच्या इकडे अलीकडे पेढे, बर्फी, बदामाच्या व आंब्याच्या वड्या इत्यादि प्रकारच्या मिठाईच्या बनावटीत, वेष्टनात व विक्रीच्या पद्धतीत अभिनंदनीय सुधारणा झाली आहे पण हलवायाचा व्यवसाय सामान्यतः जुन्या पद्धतीस अनुसरूनच अजून चालला आहे बत्तासे, रेवड्या, भेंटे, पेढे व बर्फी. ही मुलामुलीची आवडीची मिठाई पूर्वापार चालत आलेल्या तऱ्हेचाच अद्याप आहे. पेपरमिंटच्या वड्या, लिंबूलेटच्या गोळ्या वगैरे अलीकडे तयार होत असून दुकानात विक्रीस ठेवण्यात येत आहेत. तथापि, एकदरीने पाहता, मेवामिठाईच्या धंद्यात नावीन्य व बदल ह्याचा भाग म्हणण्यासारखा दिसत नाही होतकरू व हुशार धंदेवाल्यांनी इकडे लक्ष देणे आवश्यक आहे. विलायतेत चाकोलेट व टॉफी मुलांमुलींस व मोठ्या माणसांसहि प्रिय झाली असून त्यांचे उत्पादन व खप ही वाढत्या प्रमाणावर आहेत त्या विलायती मेवामिठाईचा प्रवेश इकडील बाजारांत व घरात झाला आहे. ब्रिस्टिकाचा स्वदेशी धंदा जसा आता समाधानकारक रीतीने प्रस्थापित झाला आहे, तसा मुलांच्या मिठाईचाहि धंदा यशस्वी होणे जरूर आहे. ब्रिस्टिकाचे कारखानदार साठे बघू, गव्हाचे पोहे बनविणारे श्री. सहस्रबुद्धे, पेढ्यांचे कारखानदार व्यापारी श्री तुळजाराम मोदी, सरबते तयार करणारे, श्री आपटे इत्यादींनी मोठ्या मेहनतीने व घडाडीने आता आपला जम बसविला आहे यंत्रसामग्री स्वतःच कल्पकतेने योजून व बनवून अत्यंत अल्प भाडवलावर धंदा उभारल्याची इतरहि अनेक उदाहरणे आहेत पाश्चात्य पद्धतीने मोठ्या प्रमाणावर अद्याप जगि उत्पादन होत नसले, तरी विलायती मालास तोंड देण्याचे धाडस महाराष्ट्रीय धंदेवाले करीत आहेत, ही समाधानाची गोष्ट आहे लोकांच्या बदलत्या गरजा व आवडीनावडी ह्यांचे निरीक्षण करून त्याप्रमाणे माल तयार करणे व त्याचा उठाव यशस्वी रीतीने घडवून आणणे सोपे नसले तरी ते अशक्यप्राय नाही, हे आता सिद्ध झाले आहे. घरोघरी लागणारी मेवामिठाई परदेशातून येऊन येथे खपते, तिला आळा बसण्यास देशी कारखानदारांचे प्रयत्न सहायकारक होतील. हे मोठे व वाढते गिऱ्हाइक त्यास मिळण्याजोगे आहे

जी आय पी. व बी बी अँड सी आय रेल्वेजचा विद्युत्पुरवठा

जी. आय. पी. रेल्वे सध्या चोला स्टेशनमध्ये स्वतःस लागणारी वीज निर्माण करते, परंतु तेथील पुरवठा कमी पडतो व टाटाच्या वीज कंपनीकडून रेल्वेस वीज विकत घ्यावी लागते, कल्याण ते पुणे व कल्याण ते इगतपुरी ह्या फाट्याचा वीजपुरवठा कंपनीच्या स्वतःचे वीज घरातून होतो. रेल्वेने टाटा कंपनीशी नवा करार केला आहे, त्या अन्वये रेल्वेचे वीजगृह नेहमी वापरात येणार नसून जरूर तेव्हांच त्याचा उपयोग केला जाईल. टाटा कंपनीची वीज सर्व साधारणपणे वापरली जाईल जी आय पी. व बी बी अँड सी आय ह्या दोन्ही रेल्वेजला लागणारा विद्युत्पुरवठा ह्यापुढे टाटा कंपनीची करावयाचा आहे हल्लीच्या विजेच्या दराचे मानाने करारातील दर हलके असले तरी त्यामुळे कंपनीचे उत्पन्न विशेष घट होणार नाही. नवीन करार अनुक्रमे १९४० व १९४२ साली अमलात यावयाचे आहेत

औंध स्टेट सेंट्रल बँक. लिमिटेड. औंध.

(स्थापना-८ आक्टोबर १९३२)

हेड ऑफिस-औंध (सातारा)

शाखा-आढपाडी, कुंडल, गुणदाळ व विचूद स्टेशन. चालू ठेवीवर शेंकडा दीड टक्का व्याज दिले जाते. सेव्हिंगज ठेवीवर चेक स्वीकारून शेंकडा अडीच टक्के व्याज दिले जाते. आम्ही मुदतीच्या ठेवीही स्वीकारतो. व्याजाचे दराबद्दल चौकशी करावी.

कजें-सोने, चांदी, माल, सरकारी कर्जरोखे वगैरेचे तारणावर कजें दिली जातात

चेक, हुड्या झ्याफ्ट वगैरे वसूल करून दिले जातात.

शेअर खरेदीबद्दल व इतर माहितीबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

B R Vartak

मॅनेजर.

न्यू इंडिया अशुअरन्स कं. लि. मुंबई

(सर्व तऱ्हेचे विमा काम करणारी हिंदुस्थानातील सर्वात मोठी कंपनी)

आयुर्विमा उतरणारा मनुष्य मुख्यतः सालील तीन गोष्टीकडे लक्ष देतो:-

(१) कंपनीचे स्थैर्य (२) उत्तम व्यवस्था

(३) पॉलिसीमधील अटी व बोनस वाटण्याची पात्रता

“ न्यू इंडिया ” ह्या तीनहि बाबतीत पूर्ण समाधान देईल

प्रॉक्सिक्टस मागवा अगर समक्ष भेटा आणि खात्री करून घ्या

श्री डी के जोगळेकर, बी ए,

ऑर्गनायझर ऑफ एजन्सीज,

टिळक रोड, पुणे (२)

नागपूर प्रीमिअर को-ऑपरेटिव्ह

हाउसिंग सोसायटी, लिमिटेड.

टिळक पुतळ्याजवळ, नागपूर सिटी.

	रुपये
अधिकृत भाडवळ	१,००,०००
जमा असलेले भाडवळ	८४,४००
रिझर्व्ह फंड	४,८२३
इतर फंड	१,४०४
मुदतबंद ठेवी	१,९१,५१३
सेव्हिंगज बँक ठेवी	७,९५९
मॅबराकडून येणे असलेले कर्ज	२,८०,५८६
सरकारी रोखे व तत्समान रोख्यात	
गुंतविलेली एकूण रक्कम	४१,५९९

सोसायटी जास्त कमी मुदतीच्या ठेवी स्वीकारते ठेवीची रक्कम पूर्ण सुरक्षित. शेअर्स विकत मिळतात आतापर्यंत दिव्हिडंड पांच टक्क्याहून केव्हाही कमी दिले गेले नाही सोसायटी आपल्या मॅबराना त्याच्या घराचे तारणावर कर्ज देते.

सोसायटीसंबंधीच्या पूर्ण माहितीसाठी पत्र-व्यवहार करा अगर समक्ष भेटा.

जॉइंट ऑनररी सेक्रेटरीज

सहकारी चळवळ

बॉंबे प्रेसिडेन्सी को. डि. ए. को. के. सोसायटी, लि.

मुंबई इलाख्यातील सहकारी खात्यामधील नोकरासाठी स्थापन करण्यांत आलेल्या वरील सोसायटीचा पहिला वार्षिक अहवाल आमचेकडे आला आहे सहकारी रजिस्ट्रार श्री के एल पजार्बा ह्याच्या पुरस्काराने वरील सोसायटीची स्थापना झाली व तिची पहिली साधारण सभा ता. ८-९ ३६ रोजी भरली ता १-१०-३६ रोजी सोसायटीच्या कामकाजास प्रारंभ झाला; म्हणजे प्रस्तुत अहवाल हा खरोखर ९ महिन्यातील कामाचा रिपोर्ट आहे सोसायटीने सहकारी खात्याच्या फडाची देणी-घेणी स्वतः स्वीकारून तेच काम व्यापक स्वरूपात पुढे सुरू केले सोसायटीचे भाडवल ६०५ रु. जमा झालेले असून रिझर्व फंडात २,४२२ रु आहेत सशयित कर्ज फंडात ६०५ रु आहेत. सहकारी खात्याच्या फडातील १२४१ रु व सोसायटीने दिलेले १३३५ रु असे कर्जासाठी येणे आहे वर्षाअखेर सोसायटीस २६ रु. ४ आ १ पै नुकसान आले.

“ज्याच्याकडून सहकारी संस्था मदतीची व मार्गदर्शनाची अपेक्षा करतात, अशा सहकारी खात्यातील नोकरवर्गाच्या ह्या सोसायटीचा कारभार यशस्वी होऊन तिच्या प्रगतीचा मार्ग पूर्णपणे सहकारी तत्त्वानुसार आक्रमला गेला पाहिजे ” असा उपयुक्त उपदेश अहवालाचे समारोपांत करण्यात आला आहे सोसायटीचे चेअरमन, श्री डी ए शहा, ह्याचे देखरेखीखाली ही सोसायटी इतर सहकारी संस्थास आदर्शभूत होईल, अशी अपेक्षा आहे.

पूर्व खानदेश से को. बँक, लि.

६०६ सोसायट्या व ५१४ व्यक्ती वरील बँकेचे भागीदार आहेत. बँकेकडे सुमारे ४८ लाख रुपयांच्या ठेवी असून एकूण खेळते भाडवल सुमारे ५६३ लक्ष रु इतके म्हणजे गेल्या वर्षापेक्षा ३३ लाखांनी जास्त आहे. भाग भाडवल (४३ लक्ष रु) धरून बँकेचे स्वतःचे भाडवल सुमारे ९ लक्ष रु भरते एकूण कर्जापैकी (४२ लक्ष रु.) ३५३ लक्ष रु सोसायट्याकडे आहे. वसुलाचे रकमेत वाढ होत असून थकवाकीही १७ लक्ष, ८८ हजाराची ८ लक्ष ९० हजारांवर आली आहे बँकेची कर्जफेड वक्तशीर करण्याकडे सोसायट्यांची प्रवृत्ति वाढत्या प्रमाणावर दिसून येत आहे. सोसायट्याकडील कर्जावरील व्याजाचा दर बँकेच्या पोटनियमांत असलेल्या कमीत कमी मर्यादेपर्यंत म्हणजे ६३% पर्यंत बोर्डांनी उतरवला आहे अंमळनेर व भुसावळ येथे बँकेकरिता इमारती बांधण्याचा बँकेचा विचार आहे. वरील हकीकतीवरून पू खा. से को बँकेच्या प्रगतीची व भक्कमपणाची कल्पना येईल.

बंगाल प्रांतातील सहकारी चळवळ

नवीन संस्था स्थापन करण्यापेक्षा आहेत त्या सहकारी संस्थांचे मजबूत करण्याचे धोरण बंगाल प्रांताच्या सहकारी खात्याने गेल्या वर्षी अवलंबिले. शेतकी सोसायट्यांच्या स्थापनेस प्रोत्साहन देण्यात आले नाही. शेतकऱ्यांच्या आर्थिक परिस्थितीत विशेष सुधारणा न झाल्याकारणाने सहकारी चळवळीचे

पाऊल पुढे पडू शकले नाही. बंगालमधील सर्व प्रकारच्या मिळून सोसायट्यांची संख्या २३,५२९ भरते व त्याचे ८ लक्ष, ४३३ हजार सभासद आहेत. शेतकी पतपेठ्यांची संख्या १९,७९० आहे. एकूण खेळते भांडवल १८ कोटी, ८४ लक्ष रु. असून त्यापैकी सोसायट्यांचे स्वतःचे भांडवल ५ कोटी, ५१ लक्ष रु. आहे कर्जाचा सरासरी दर ९.२% आहे.

सारस्वत को. बँक लि.

वरील बँकेचे पटावर ११७८ सभासद आहेत, त्यापैकी ८० स्त्रिया आहेत. भाग भाडवल ४८,२९७ रुपयांचे आहे. रिझर्व व इतर फंडात मिळून ३२,६५० रु. आहेत एकूण ठेवीपैकी ५३ लक्ष रुपये सभासदांचे असून १३ लक्ष रु. बिगर सभासदांचे आहेत अहवालाचे वर्षी १ लक्ष ३२ हजाराचे १२२ कर्जअर्ज मंजूर करण्यात आले. ३० जून अखेर सभासदाकडून येणे असलेल्या कर्जाची रकम २ लक्ष, ३०३ हजार रु भरते दरखास्तीमधील ४३ हजाराची रकम सोडली, तर थकवाकीचे प्रमाण ८% पडते कर्जाच्या वसुलीवाचतची बँकेची कार्यक्षमता ह्यावरून दिसून येईल. बँकेकडील ठेवी वाढल्या आहेत व तिचे चालू खातेही लोकप्रिय होत चालले आहे जून, १९३७ अखेर तिला ९,५७२ रु. निवळ नफा झाला. सरकारी कजरोख्याच्या विक्रीत झालेल्या नफ्यापैकी १० हजार रु इनव्हेस्टमेंट रिझर्व फंडात टाकण्यात आले सर्वच दृष्टींनी बँकेची परिस्थिति अत्यंत सभाधानकारक असून तिची प्रगतीही शीघ्र गतीने होत आहे. श्री वा. पु. वर्दे हे बँकेचे चेअरमन आहेत

दि पुना हिंदू मिडल क्लास को. हौसिंग सोसायटी, लि, पुणे
(वार्षिक सभा : ता. २६-९-३७)

जून, १९३७ अखेर सभासदास १ लक्ष, १२ हजार रु कर्ज देण्यांत आले. आजमितीस सभासदाकडे १ लक्ष, ५ हजार रु. कर्ज आहे बँकेच्या कर्जावर (१ लक्ष रु) ६.३% व्याज घावे लागते व सभासदांकडून ७ रु १३ आ. % दराने व्याज घेण्यात येते. सोसायटीच्या सभासदांनी सोसायटीत अल्प व लाब मुदतीच्या ४-४३ टक्के दराने ठेवा ठेवल्यास, त्यास योग्य व्याज मिळून, त्याच्या कर्जावरील व्याजाचा दरही सोसायटीस उतरविता येईल, अशी विनाति सोसायटीच्या कार्यदृष्ट्यांनी अहवालात केली आहे. सोसायटी 'अ' वर्गात आहे.

औंध स्टेट सेंट्रल बँक, लि, औंध

रोख्याचा तपशील

वरील बँकेच्या अभिनंदनीय प्रगतीची माहिती 'अर्था' च्या गेल्या अकात आम्ही दिली आहे, तीमध्ये "रोखे, कॅश सर्टिफिकेट यांनी बाजारभावाने होणारी किंमत ताळेबंदात दाखविलेल्या रकमेपेक्षा कमी आहे" असे म्हटले आहे. वस्तुतः ताळेबंदात फक्त म्यु लोन व म्हेसूर लोन ह्यांचीच खरेदीची किंमत दाखविलेली आहे व ती बाजार भावाने होणाऱ्या किमतीपेक्षा सुमारे १,१०० रुपयांनी कमीच आहे १४ हजार रुपये. दर्शनी किमतीच्या कॅश सर्टिफिकेटांची ताळेबंदात ११३ हजार रुपयेच किंमत धरलेली आहे अशा रीतीने ताळेबंदातील इनव्हेस्टमेंटचे आकडे बँकेची मजबुती दाखवीत आहेत इनव्हेस्टमेंट रिझर्व फंडात सालअखेर १३ हजाराची भर पडली म्हणजे तो फंड २३ हजाराचा हाईल. रोख्याच्या दाखवलेल्या व पडलेल्या किमतीमधील असलेली अनुकूल तफावत व रिझर्वमध्ये वाढ ह्या कारणाने बँकेच्या मजबुतीमध्ये भर पडलेली आहे ह्यात सशय नाही.

नवीन औद्योगिक मंडळ्यांत मृत्यूचें प्रमाण

आपला बंदा फायदेशीर रीतीनें चालू शकेल ह्या कल्पनेनें लोक औद्योगिक व व्यापारी मंडळ्या स्थापतात. परंतु चुकलेला अंदाज, परिस्थितीचें अज्ञान, भरमसाठ आशावादित्व आणि जनतेच्या बदलणाऱ्या आवडींनावढी ह्या कारणांनीं सदरहू मंडळ्या अल्पायुषी होण्याची नेहमी भीति असते. महायुद्धानंतरच्या काळात ब्रिटिश औद्योगिक मंडळ्याच्या जनन-मृत्यू सवधानें चौकशी करण्यात आली, तीवरून निघणारीं अनुमानें विचार-प्रवर्तक आहेत. नवीन निघालेल्या मंडळ्यांपैकीं शेकडा ३ जन्म होऊन एक वर्ष होताच मृत्यू पावल्या, शेकडा २२ पाच वर्षे जगल्या, शेकडा ३० दहा वर्षे व शेकडा ३२ अकरा वर्षे टिकल्या असे चौकशीवरून आढळून आले. सामान्यत सरासरीनें पहाता नवीन कंपन्यातल्या शेकडा २५ आयुष्याच्या अकराव्या वर्षीच नष्ट होतात असें दिसून येतें. ज्या घंघ्यात विशेष स्पर्धा असते आणि जे जनतेच्या चंचल अभिरुचीवर विशेषें करून अवलंबून असतात अशांत पडणाऱ्या मंडळ्या मुख्यत्वे करून अल्पायुषी होतात, असा अनुभव आहे. अल्पावधीत नष्ट होण्यापूर्वी त्यामधील काहीं मंडळ्यांनीं भागीदारास भरभकम नफाहि दिलेला असतो जुगारी वृत्तीच्या पैसेवाल्यास ह्या जातीच्या अल्पायुषी मंडळ्याचें काहीं वाटत नाहीं. पण ज्यास दीर्घकाळपर्यंत स्थिर मिळकत हवी असते असे लोक ह्या मंडळ्याच्या वाऱ्यासहि उभे रहात नाहींत.

बेकारांची आकडेवार माहिती

“ बेकारीचें निवारण करण्यासबधीं कोणतीहि योजना आसतांना मुख्य अडचण भासते ती बेकारांविषयींच्या अधिकृत आकडेवार माहितीच्या अभावाची होय. १९३५ सालीं सयुक्त प्रांत सरकारनें एक बेकारीनिवारण कमिटी नेमली होती, तिनेंहि आपल्या रिपोर्टांत ह्यासबधीं तक्रार केली आहे. आर्थिक प्रगति मोजण्याचें बेकारीचे आकडे हें एक उत्कृष्ट माप आहे, ह्या दृष्टीनेंहि त्यांचें महत्त्व कमी नाहीं. निदान म्युनिसिपालिटी असलेल्या शहरातून तरी बेकारीविषयीं आकडेवार माहिती जमा करणें कठीण पडणार नाहीं. सबद्द इलाख्यासंबंधींचे आकडे गोळा करून प्रसिद्ध करणें सरकारास शक्य झालें तर उत्तमच. परंतु निदान ह्या बाबतींत प्रयत्नास आरंभ होणें जरूर आहे ” अशा अर्थाची सूचना महाराष्ट्र चेंबर ऑफ कॉमर्सनें मुंबई सरकारास पत्र पाठवून केली आहे.

आर्थिक जीवनात विम्याचें महत्त्वाचें स्थान

ग्रेट ब्रिटनच्या राष्ट्रीय सपत्तीपैकी शेकडा ७ इतकी रकम विमा कंपन्यांचे जिद्दीत आहे. वार्षिक हप्त्यांची एकूण बेरीज दरसालच्या राष्ट्रीय उत्पन्नाचे ६.४१ टक्के भरते. रोख्यात एकूण गुंतवण्यात आलेल्या रकमापैकी शेकडा ७ रकम विमा कंपन्यांची आहे. १९३५ सालीं ग्रेट ब्रिटनची लोकसंख्या ४ कोटी, ६८३ लक्ष इतकी होती व चालू आयुर्विमा पॉलिसी व वर्षासनें मिळून ९ कोटी ५७३ लक्ष भरलीं म्हणजे, प्रत्येक माणसागणिक दोन विमापत्रकें, असा हिशेब झाला. लोकांच्या उत्पन्नापैकी प्रत्येक रुपयांतील एक आणा हप्त्याचे रूपानें कंपन्याकडे भरण्यांत आला. सर्व तऱ्हेच्या इस्टेटांत मिळून विमा पॉलिसीचा हिस्सा ३३ टक्क्याइतका आहे. ग्रेट ब्रिटनच्या आर्थिक जीवनात विम्यानें किती महत्त्वाचें स्थान पटकावलेलें आहे आणि विमा कंपन्यास आपलें जाळें वाढविण्यास हिंडल्यानात अद्याप किती वाव आहे ह्याची कल्पना वरील आकडेवावरून येईल.

भारतीय अर्थशास्त्र

लेखक—प्रो. वा गो काळे व प्रो. व गो कर्वे

पृष्ठसंख्या सुमारे ५५०; किंमत पांच रुपये

प्रथमतः अर्थशास्त्राच्या सामान्य तत्त्वांचें विवेचन करून पुढें हिंदुस्थानाच्या सांपत्तिक व औद्योगिक परिस्थितीचा ह्या ग्रंथात विनिरास विचार केलेला आहे. हिन्दी संस्कृति, राष्ट्रीय अर्थशास्त्र, शेतकीचा धंदा, मजुरांची चळवळ, हुडणावळ, सहकारी चळवळ, सरक्षक धोरण, करपद्धति वगैरे सर्व महत्त्वाच्या प्रश्नांचें सांगोपांग विवेचन केलेलें वाचकास आढळेल.

शास्त्रशुद्ध पायावर काम करणारी, महाराष्ट्राची प्रमुख प्राविहंट विमा कं

दि हिंद बेनिफिट सोसायटी लि.

च्या लोकप्रिय

प्रपंच पॉलिसीकरितां प्रचारक पाहिजेत.

माहितीसाठीं लिहा

।कताब विल्डिंग, बुधवार, पुणे.

सेक्रेटरी.

गव्हाचे पोहे

(REGD) (BLOSSOM) (REGD.)

कित्येकांना गहू साण्याची इच्छा असते. पण प्रकृतीमुळे अगर हवामानामुळे सोसत नाहीं. अशा लोकांना हे गव्हाचे पोहे चांगले मानवतात. विशेषतः लहान मुलांना सकाळचें किंवा मधल्या वेळेचें खाणें म्हणून ह्याचा उपयोग हितकारी ठरतो.

ह्या पोह्याचा तिसट व गोड चिवडा होतो. तसेंच हे दह्या-दुधातून खाता येतात.

७५३ सदाशिव पुणे २.

भास्कर पांडुरंग सहस्रबुद्धे कारखानदार

आवश्यकता है

वेबी इंक बेचने के लिये हरएक शहरमें कनवेसरो की आवश्यकता है. वेतन अकोर्डिंग टू सेल्स मिलेगी ट्राविलिंग व फूडिंग अलाऊस भी मिलेगा. नियम बहुत सरल हैं (नियमों के लिये एक आना का टिकट अवश्य भेजें)

—मैनेजिंग डाइरेक्टर साहब—

दी इंस मैनुफेक्चरिंग कम्पनी लि.

(स्थापित १९१६) अमीनाबादपार्क-लखनऊ

संशोधन कार्याचा शेतकऱ्यांस उपयोग कसा होईल ?

सर जॉन रसेल ह्याचा रिपोर्ट

हिंदुस्थानातील शेती व दूधदुभते ह्यांसवधी चौकशी करून त्याबाबत सुधारणा सुचविण्याकरिता दोन "तज्ज्ञा"ची नेमणूक सरकारने केली होती. त्यापैकी डेअरी "तज्ज्ञ" डॉ. राइट ह्याच्या रिपोर्टाचा सारांश 'अर्था' मध्ये येऊन गेलाच आहे. सर जॉन रसेल ह्याचा रिपोर्ट व्यापक स्वरूपाचा आहे, त्याचा सारांश येथे देत आहो —

(१) इपीरियल कौन्सिल ऑफ अॅग्रिकल्चरल रिसर्चेचे कार्य समाधानकारकपणे चालू आहे हिंदी शेतीच्या सुधारणेचे दृष्टीने कौन्सिलच्या कामाचा व्याप वाढविण्यात यावा

(२) शेतीसुधारणेच्या योजनेत केवळ सशोधनाचे कार्यभाग होणार नाही, ह्याकरिता कौन्सिलच्या कार्यक्षेत्रात सुधारांच्या प्रत्यक्ष योजनांचा समावेश व्हावा.

(३) शेतीविषयक चालू असलेल्या प्रयोगांचा व सर्वसाधारण शेतकरी वर्गाचा निकट सवध येणे आवश्यक आहे व ह्या दृष्टीने जारीने सटपट केली पाहिजे. माहित असलेल्या गोष्टी सर्व शेतकऱ्यांस कळतील अशी व्यवस्था झाली पाहिजे

(४) पिकाच्या रोगराईविषयीचे संशोधन, प्रत्यक्ष भासणाऱ्या अडचणी कशा निवारता येतील, ह्या दृष्टीने करण्यांत आले पाहिजे. पिकावर रोग अजिबात पडणारच नाही, अशी व्यवस्था करता येण्याजोगी आहे

(५) संशोधन कार्यामध्ये 'नमुना पद्धती' चे महत्त्व विशेष आहे व ह्याकरिता तज्ज्ञ आकडेशास्त्रज्ञांच्या सहायाची आवश्यकता आहे

(६) दुष्काळी मुळखातील लागवडी व सत्ते ह्याविषयी संशोधन मोठ्या प्रमाणावर होणे जरूर आहे

(७) हिंदुस्थानातील शेतीविषयक संशोधनकार्याची हिंदुस्थानाबाहेर विशेषशी माहिती नाही. ही उणीव दूर करण्याच्या दृष्टीने, झालेल्या संशोधनाची अधिकृत टाचणे कौन्सिलने प्रसिद्ध करित जावी.

हिंदुस्थानांतील दवाखाने व इस्पितळे

१९३५ अखेर हिंदुस्थानात पाश्चात्य पद्धतीची औषधे देणाऱ्या इस्पितळांची व दवाखान्यांची संख्या ६,७०० होती ह्यापैकी फक्त ८ टक्के इस्पितळे व दवाखाने खासगी स्वर्चाने चालविली जात होती, बाकीच्याचा स्वर्च सरकार, म्युनिसिपालिटी, जिल्हा लोकलबोर्ड अथवा रेलवेज हीं करित होती ४०,१८५ लोकसंख्येस १ इस्पितळ असे प्रमाण पडले एकूण ७ कोटी, ८५ लक्ष लोकांस औषधोपचार करण्यात आला. इस्पितळाचा फायदा घेणाऱ्या पुरुष रोग्यांचे मानाने स्त्री रोग्यांचे प्रमाण शेकडा ४० टक्क्यांनी कमी होते प्रत्येक प्रांतात परिचारिकांची संख्या गरजेच्या मानाने अल्प आढळली इस्पितळांतील ११ लक्ष, ७१ हजार रोग्यांची शुश्रूषा करण्याकरिता फक्त ३,८७९ हजार परिचारिकांची नेमणूक झालेली होती सर्व इस्पितळावर मिळून ३ कोटी, ९२३ लक्ष रु खर्च झाला, त्यापैकी १ कोटी, ८७ लक्ष रु सरकारने दिले व १ कोटी, ४९ लक्ष रु म्युनिसिपल व स्थानिक स्वराज्य सस्थांच्या फंडांतून मिळाले.

K. K. & Co.

Photographic Dealers

POONA

— मन प सं त काम —

वक्तरीर पणाची] रिसकूड ब्रदर्स-टेलर्स [मंरंती
सदाशिव हौदानजिक, पुणे

RELIABLE STENOGRAPHERS
AND TYPISTS

ON TEMPORARY & PERMANENT CONTRACTS

Apply—**MARATHI KENDRA,**

10 BUDHWAR, POONA 2

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street,
Bombay

716 Sadashiv Peth,
Poona City

पायोनियर डाइंग हाऊस, पुणे,

रंगीत कापडाचे व चिटाचे व्यापारी.

एरोयाक मिटिंग, सडीकाम, पक्क्या रंगाचे छापकामाचा व
रगविण्याचा कारखाना

भिकारदास मारुतीरोड, 'दातेवाडी' ६२५ सदाशिव पेट

SAHYADRI INS. CO.

— NASIK —

BEST TO CHOOSE & TO REPRESENT

WANTED WORKERS OF EITHER SEX
Particulars by post or in person

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices

इंग्रजी लघुलेखनाचा मोफत वर्ग

पुणे येथील मराठी केंद्र ही संस्था दर वर्षी दिवाळीचे सुट्टीत इंग्रजी लघुलेखनाचा मोफत वर्ग काढीत असते यदाचा दिवाळीचे सुट्टीतील मोफत वर्ग गुरुवार तारीख १४ आक्टोबर पासून दसऱ्याचे मुहूर्तावर सुरू होणार आहे या मोफत वर्गामध्ये इंग्रजी लघुलेखन अगदी मोफत शिकविले जाते. साधारणत तीन महिन्यांचा अभ्यासक्रम फक्त २५ दिवसात संपविण्याचे चालकांनी ठरविले आहे या वरील विषयाची महाराष्ट्रीय तरुणांमध्ये फारच अनास्था दिसून येते म्हणून या विषयाची व्यापारी-दृष्ट्या महत्ति व त्याची सुभलता या गोष्टी प्रौढ विद्यार्थ्यांना पटवून देण्याकरिताच सदर मोफत वर्गाची योजना आहे ज्याना या संधीचा फायदा घेणे असेल त्यांनी चालक, मराठी केंद्र, हजूर-वागेसमोर, यास भेटावे.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२० नोव्हेंबर, १९३५ पासून) ३%

सरकारी कर्जरोखे

५% करमाफ लोन (१९४५-५५)	..	१२०-६
५% (१९३९-४४) लोन	...	१०५-११
४% १९४३	..	१०८-४
३ ३/४% विनमुदत	...	९७-१५
३ ३/४% १९४७-५०	...	१०६-९
३ ३/४% १९४८-५२	...	१००-१

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (विगर गॅरटी व लाच मुदत)	...	१०९-८
४% मुंबई न्युनिसिपल (लाच मुदत)	..	१०९-०
४% मुंबई सिटी इन्व्हेस्ट ट्रस्ट बॉण्ड (७० वर्षे मुदत)	...	१०९-०
४% म्हेसूर कर्ज (१९५३-६३)	...	११२-०
५% म्हेसूर कर्ज (१९५५)	...	१२३-०

मंडळ्याचे भाग

(कसतील पहिला आकडा भागाची दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा घसूल झालेले भाडवल व कसानतरचा आकडा वार्षिक डिव्हिडंड दर्शवितो)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) १०%	...	१४२-८
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	...	११७-०
मॅट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ६%	..	३०-१२
इपीरिअल बँक (५०) १२%	...	१५४-४
बाँबे प्रॉ. बँक (५०) ५%	...	६०-०
गिझर्ल्ड बँक (१००) ३ ३/४%	...	१२५-०

रेल्वेज

ट्रॉड-बारामती (१००) ४ ३/४%	...	१०४-४
पाचोरा-जामनेर (१००) ४ ३/४%	..	९४-०
अहमदाबाद प्रातज (५००) १०% व ६ रु आ. बोनस १५७-८		
नापी व्हॅली (५००) ७ ३/४%	...	७६३-१२

बीज

बाबे टून्चे ऑर्डि (५०) १०%	..	१३४-११
कराची (१००) ९%	..	२७१-४
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	...	२१६-४
टाटा पाँवर ऑर्डि. (१०००) ५ ३/४%	...	१४७५-०
आम्स व्हॅली ऑर्डि (१०००) ७ ३/४%	..	१६१०-०

"DAWN'S MENSORIUM" makes 6% addition to the monthly income of the family. Prospectus sent free on application
General Manager, "The Dawn of India Life Insurance Company Limited, POONA"

आपले पैसे खर्च झाल्याचा योग्य मोबदला

मिठाई शास्त्रज्ञ **तुळजाराम मोदी** यांचे देशी बनारसी खाखरेच्या मिठाईचे दुकान रत्नागिरीच्या हपूस **आंबा वफी** आंब्याची शक्तिवर्धक

ओगाऊ ऑर्डर दिल्यास हजारों रुपयाची मिठाई पुरवू शकू
तुळजाराम मोदी, मुख्य कारखाना, मोती चौक, सातारा

FOR SAFETY, ECONOMY AND DURABILITY Consult

V. G. & Sons
ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS AND LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS
Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

स्त्रियांचा आजार

म्हणजे मुख्यत. विटाळदोष आणि गर्भाशयात विषाड होणे होय आमचे औषध आर्डोमिक्स (आतंविदोषारि) एका तिष्णात स्त्रीरोग-चिकित्सकाचे पाठावरून तयार केलेले असून ५० वर्षांच्या अनुभवाने स्त्रियांच्या सर्व गुण रोगांवर अश्रुतिम गुणदायक ठरलेले आहे. धुपणी, विटाळ नसणे, धोडा अथवा कष्टदायक होणे, जोटीपोटात कळा मारणे, अकाली गर्भपान, ज्वर, कडकी, डोकें दुखणे, शौचास साफ न होणे इत्यादि विटाळदोष नाहीसे करून गर्भाशय निरोगी करण्याचा हमसास गुण या आर्डोमिक्समध्ये असल्यामुळे वैद्य व डॉक्टर मोठ्या प्रमाणावर वापरीत आहेत गुणामध्ये याची बरोबरी बाजारातील इतर औषधे करू शकत नाहीत किंमत बाटलीस रु २ ट. स १२ आणि निराळा. एकदम तीन बाटल्या मागविणारास टपालसूचं माफ

हिंदुस्थान, ब्रह्मदेश, व सिलोनसाठी मुख्य विक्रेते —

डी इंडो फॉरिन एजन्सीज (डिपार्टमेंट न ६)

२५५/७ पेंडसे चाळ, सदाशीव पेठ, पुणे शहर

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building
The success that has attained Hindusthan's
efforts to serve the public has its origin in
public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings,
Prompt Settlement of Claims, Liberal
Terms, Enterprize, Judicious Reserves,
Sound Investments, Huge Assets and
Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you :

NEW BUSINESS

Last year 1936-37

Exceeds

2 CRORES & 82 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs 23 | On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD 1907)

Branches Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore,

Lucknow, Dacca

Office throughout India & the East

S. C. MAJUMDAR,
MANAGER Bombay Branch

POONA OFFICE — 180, Budhwar Peth

स्पेशल स्टमक ट्रीटमेंट
पांढरें-सत्त्व किंमत १। रु.

मलशुद्धी टॅब्लेट्स किं. ८ आ

या दोन औषधांच्या मदतीने पोटातील सर्व विकार सान्नीने
बरे करता येतात अपचन, आम्लपित्त, पोटादुखी, पोटा फुगणे,
कर्पट ढँकर येणे, छातीतील जळजळणे, मोवळ वाटणे
अन्नावरची इच्छा नष्ट होणे, झोप समाधानकारक न येणे वगैरे
विकारावर हा इलाज रामबाण गणला गेला आहे.

डॉ. बी. आर. गुणे
पुणे २

दि साऊंड बँकिंग कॉर्पोरेशन लि.

[स्थापना सन १९३५]

९३।१ लक्ष्मीरोड, पुणे शहर

कामाची वेळ —

दररोज सकाळी १० ते ३, शनिवारी १० ते १

चालू देवी द सा. द शें २ टक्के व्याजाने स्वीकारल्या
जातात.

सेविंग बँक ठेवीवर द. सा. द शें ३ टक्के व्याज
दिले जाते

मुदतीच्या देवी ३ महिन्यांपासून ३ वर्षेपर्यंत स्वीकारल्या
जातात ज्याचे दराबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

कर्जः सोने, चांदी, सरकारी रोखे, वगैरे तारणावर रकमा दिल्या
जातात

मॅनेजिंग एजंट्स

दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनी, लिमिटेड.

रे पेपर मिल, मुंबवा, पुणे. पदमजी पेपर मिल, मुंबई.

पूर्वी आम्हास लागणारा सर्व कागद आम्ही आपल्या देशांतच तयार करित होतो, आणि
महाराष्ट्रातील कागदाचा घटा सुप्रसिद्ध होता

सध्यांच्या यांत्रिक युगांत, कागदाचे प्रकार आणि त्यांस असलेली मागणी विलक्षण वाढली असतां
आम्हीं पूर्ण स्वदेशी कागदच कां वापरू नये आणि आम्हांस सर्व स्वदेशी कागद का पुरवतां येऊं नये!

ह्या प्रश्नांस, दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनीने, अनेक प्रकारांचा व प्रतींचा कागद आपल्या

कार्यक्षम कारखान्यांत तयार करून समाधानकारक उत्तर दिले आहे.

तुम्हांस कसलाहि कागद पाहिजे असो, त्यासंबंधाने खालील पत्त्यावर

चौकशी करून तो कागद घ्या.

८१५-१६ भवानी पेट, पुणे.

अहमदाबाद हाऊस, बॅलर्ड एस्टेट, मुंबई.